

DISSERTATIO SECUNDA.

DE JUDICIO

Mens, ideas comparando, earum convenientiam vel repugnantiam percipit, aut nihil deprehendit : tunc pronuntiat eas sibi convenire aut repugnare, vel nihil pronuntiat : si nihil pronuntiet, simpliciter percipit, quantacumque sit objecti perceptionis complexio; si vero pronuntiet eas sibi convenire aut repugnare, dicitur judicare. *Judicium* igitur, prout illud hic consideramus, abstrahendo ab aliis sensibus in quibus hæc vox aliquando sumitur, definiri potest : Operatio mentis de idearum convenientia aut repugnantia pronuntiantis, seu pronuntiantis hanc aut illam qualitatem objecto inesse vel deesse. Hæc notio judicii retinenda est, ut mox dicenda recte intelligantur. Sæpe ab ideis ad externa transimus objecta, et quid in eis sit vel non sit, pronuntiamus. An recte, videbimus infra.

In solo judicio reperitur sedes erroris ; errare enim non possumus percipiendo aut sentiendo, quia nec percipere nec sentire possumus quod nec existit nec possibile est : at frequenter pronuntiamus nos percipere quod non percipimus, vel ultra perceptionem nostram temere judicamus, sicque fallimur, et falsum alteros docemus.

Judicium autem considerari potest prout in mente latet vel prout extra mentem per verba exprimitur, et tunc *propositio* vocatur. De illo sub utroque respectu considerato in duplici capite tractabimus.

CAPUT PRIMUM

DE JUDICIO PROUT IN MENTE LATET.

In hoc capite nobis dicendum est 1° de natura judicii, 2° de ejus causa efficiente, 3° de ejus divisione. De fontibus errorum quibus judicia nostra obnoxia sunt, alibi disseremus.

ARTICULUS PRIMUS.

DE NATURA JUDICII.

Ad judicandum duæ saltem requiruntur ideæ in mente, una quæ exhibet substantiam, et altera, qualitatem, vel una subjectum et altera attributum ; v. g., in his judiciis : Deus est justus, Deus non est crudelis, præsupponuntur ideæ Dei et justitiæ, Dei et crudelitatis. Essentia autem judicii consistit in jungendo ideas sibi convenientes, et in disjungendo ideas sibi repugnantes : ergo ex natura sua est affirmans vel negans. Unde ad omne judicium tria requiruntur : subjectum, attributum et actus mentis utrumque jungentis per affirmationem, vel disjungentis per negationem. Ita omnes philosophi, excepto *Dagoumer*, qui contendit omnia judicia ex natura sua esse affirmantia, quia mens ideas disjungendo, affirmat eas sibi non convenire.

Controvertitur inter auctores, 1° an judicium sit actus mentis, et 2° an sit actus simplex vel compositus.

§ I. — An judicium sit actus mentis positivus.

P. Malebranche, e congregatione Oratorii, anno 1638 natus, celeber philosophus, contendit (*Recherche de la vérité*, t. I, ch. 2), judicium ex parte mentis nihil aliud esse quam assensum voluntatis in percepta relatione convenientiæ aut repugnantiae idearum quiescentis. *Condillac*, natus anno 1726, præceptor filii ducis Parmensis, docet in Logica sua (1° partie, ch. 7) et in tractatu de Sensationibus, judicii naturam in perceptione relationis idearum consistere, et nihil aliud esse quam sensationem. Alii vero communius dicunt judicium esse actum mentis positivum; nam, inquit, 1° judicium consistit in jungendo vel disjungendo ideas : atqui jungere vel disjungere ideas est agere, non vero quiescere. 2° Mens judicando sæpe falsum pronuntiat; at, si judicium nihil aliud esset

quam perceptio relationis inter ideas, vel assensus relationi perceptæ, mens judicando falsum non pronuntiaret, siquidem perceptio falsa esse non potest. Ergo, etc.

Sola hæc sententia admittenda nobis videtur.

§ II. — An judicium sit actus simplex.

Quæstio est, an judicium sit actus mentis adeo simplex ut in plures partes dividi non possit, an vero sit compositus et dividi queat?

PROPOSITIO.

Judicium est actus omnino simplex.

Prob. Vel judicium est actus simplex, vel in plures partes dividi potest: atqui posterius admitti nequit; judicium enim consistit in affirmatione aut negatione: porro affirmatio et negatio in plures partes dividi nequeunt; nullo modo quippe assignari potest dimidia, tertia aut quarta pars affirmationis vel negationis, mens totaliter affirmat aut totaliter negat, et inter utrumque non datur medium. Ergo judicium in plures partes dividi non potest, ac proinde est actus omnino simplex.

Objicies 1° Illud non est simplex quod ex ideis componitur; atqui judicium ex ideis componitur: ergo non est simplex.

R. Nego minorem; nam judicium consistit in affirmatione aut negatione: atqui affirmatio ideas jungit, et negatio ideas disjungit, non vero ex ideis componuntur. Unde judicium circa ideas versatur quidem, sed ex ideis non componitur.

Instabis. Ideæ sunt materia judicii: ergo judicium ex illis componitur.

R. Distinguo antecedens. Ideæ sunt materia circa quam versatur judicium, *concedo;* sunt materia ex qua componitur, *nego antecedens.* Etenim, cum judicium sit actus mentis ideas jungentis vel disjungentis, exis-

tere non potest sine ideis: sed inde non sequitur illud componi ex ideis: ergo, etc.

Obj. 2° Propositio, quæ est ipsum judicium exterius prolatum, est composita: ergo est judicium.

R. Nego consequentiam et paritatem. Ratio disparitatis est, quod judicium extra mentem proferri non possit quin ideæ circa quas versatur simul exprimentur et ideo proposito subjectum, attributum et copulam complecti debet; dum e contra judicium consistit in affirmatione vel negatione unionis attributi cum subjecto. Ergo, licet propositio sit composita, non sequitur judicium esse compositum.

ARTICULUS SECUNDUS

DE CAUSA EFFICIENTE JUDICII.

Notandum est in mente nostra, quæ alibi demonstratur simplicissima, duplicem ab omnibus distingui facultatem, intellectum scilicet et voluntatem. Intellectus versatur circa verum cognoscendum, et voluntas circa bonum prosequendum.

Quærere solent philosophi an judicium pertineat ad intellectum, an vero ad voluntatem. Gravis autem existit controversia in scholis circa hoc punctum.

Verum, cum generalis hæc partitio facultatum animi sit arbitraria, nihil vetat quominus facultas judicandi referatur ad intellectum, ut plurimi volunt, et tunc quædam admittenda est activitas in intellectu, siquidem judicium est actus mentis; vel tribuatur voluntati, ut alii non pauci contendunt; vel specialis excogitetur facultas judicandi, ut quidam affirmant. Omnis igitur disputatio circa hanc quæstionem est inutilis, et ideo ab illa abstinemus.

ARTICULUS TERTIUS.

DE DIVISIONE JUDICII.

Judicium spectari potest vel ratione subjecti, id est, ratione facultatis judicantis; vel ratione objecti, seu

re de qua pronuntiatur; vel ratione motivi quo mens judicando nititur.

1° *De judicio ratione subjecti spectato.*

Judicium, ratione subjecti, dividitur in necessarium et liberum. Judicium *necessarium* est illud ad quod tam fortiter mens impellitur, ut ab illo ferendo abstinere nequeat; v. g. Existo, Existunt corpora extra me posita. Totum est sua parte majus, etc. Judicium *liberum* est illud a quo mens temperare potest. Quoties manifesta non affulget evidentia, inquit *Malebranche* (l. I, c. 2), judicium est liberum: sic liberum est judicium quo pronuntiatur solem moveri circa terram; qualitates corporibus inesse, etc. Hinc non peccamus judicando proximum talem admisisse culpam quæ evidentissime nobis constat; contra vero plus minusve peccavimus, si ultra id quod certum est temere pronuntiemus.

2° *De judicio ratione objecti considerato.*

Judicium sub hoc respectu consideratum dividitur 1° in judicium de rebus in ordine ad nos, et in judicium de rebus in ordine ad se. Judicium *de rebus in ordine ad nos* est illud quo pronuntiamus, non quid res in se sint, sed quid nobis appareant; v. g., Ignis mihi videtur calidus; Sol apparet minor terra et major stellis. Judicium *de rebus in ordine ad se* est illud quo affirmamus quid res in se sint vel non sint; v. g., Tres anguli in omni triangulo duobus angulis rectis æquivalent; Circulus non est quadratus, etc. 2° In judicium verum et in judicium falsum. Judicium est *verum* quando res sunt sicut mens pronuntiat; v. g., Sol major est terra; est *falsum* quando res non sunt ut mens enuntiat; v. g., Sol circa terram movetur.

3° *De judicio ratione motivi.*

Judicium ratione motivi dividitur in certum et incertum, evidens et non evidens, probabile et improbabile.

1° Judicium est *certum* quando nititur fundamento infallibili: v. g., Existunt corpora: est vero *incertum* si fallibili innitatur fundamento; v. g., Scriptura a Cadmo fuit inventa. 2° Judicium *evidens* est illud quod nititur clara et distincta perceptione convenientiæ aut repugnantæ idearum inter se; v. g., Bis duo dant quatuor: dicitur *non evidens* quando convenientia vel disconvenientia non percipiuntur in se, sed ex alio motivo deducuntur. Unde datur discrimen inter judicium certum et judicium evidens; v. g., Evidens est triangulum tribus angulis et tribus lateribus constare, et certum est tres personas esse in Deo. 3° Judicium *probabile* est illud quod gravibus quidem, sed non infallibilibus nititur motivis; v. g., Probabile est ægrotum quem sanandum esse pronuntiant medici, sanitatem recuperaturum. Judicium est *improbabile* quando nullo fundatur motivo alicujus momenti; sic, improbabile est alterum ægrotum quem medici judicant certo moriturum, sanandum fore. Motivum dicitur probabile, quia approbatione est dignum; et improbabile, quando approbari non meretur.

De notionibus, numero et qualitatibus motivorum judicandi hic specialiter disserere solent plerique auctores; nos vero arbitramur graves has quæstiones non prius examini subjiciendas esse, quam de propositione, ratiocinio et argumentatione tractaverimus.

CAPUT SECUNDUM

DE JUDICIO PROUT PER VERBA EXTRA MENTEM PROFERTUR.

Cum judicium sit affirmatio aut negatio convenientiæ idearum inter se, exterius proferri non potest quin simul exprimentur ideæ jungendæ vel disjungendæ. Judicium autem extra mentem sic prolatum vocatur *propositio*; propositio igitur recte definitur: Oratio judicii interpres.